

Proces obchodování s lidmi Kde, jak a proč k těmto zločinům dochází

Karolína Linhartová

Abstrakt:

Článek se zabývá problematikou obchodování s lidmi, jeho mechanismy, příčinami i důsledky. Článek dává problematiku obchodu s lidmi do širšího kontextu a popisuje, jak a proč k obchodu s lidmi nejčastěji dochází, jaké jsou jeho mechanismy a jakými způsoby je možné tyto zločiny potírat.

***

Obchodování s lidmi se dnes týká každého státu světa. Jeho potírání je značně problematické a vyžaduje širokou mezinárodní spolupráci. Jedná se o proces zahrnující porušování téměř všech lidských práv – právo na život, svobodu, důstojnost či volnost pohybu. Boj proti obchodu s lidmi v současné době stále více vystupuje do popředí a stává se součástí a nezřídka jedním z primárních cílů politiky mnohých zemí.

Fenomén obchodování s lidmi

Obchodování s lidmi¹ je často nazývané moderní formou otroctví. Jedná se o třetí nejlukrativnější² a nejrozšířenější aktivitu organizovaného zločinu, hned po obchodu se zbraněmi a drogami. Ze všech těchto zločinů je obchodování s lidmi nejméně trestáno³. K jeho rozšíření přispívá i to, že překupníci čelí jen nízkému riziku, že budou dopadeni. I v případech potrestání se pak jedná o tresty neúměrně nízké. Člověk je také výhodnou „komoditou“, jelikož je velmi snadné ho obchodovat opakovaně⁴.

Oběťmi obchodu s lidmi se mohou stát muži, ženy i děti. Nejvíce postižené jsou jím však ženy a

¹ V angličtině se pro obchodování s lidmi používá termín „human trafficking“.

² Podle Ministerstva spravedlnosti USA se v roce 2005 pohyboval roční zisk z obchodování s lidmi mezi 8 až 10 miliardami amerických dolarů. Podle Mezinárodní organizace práce se však zisky vyšplhaly až na 32 miliard. Viz: International Labour Office, *A Global Alliance Against Forced Labour*, 2005, 55. Dostupné na: http://www.ilo.org/dyn/declaris/DECLARATIONWEB.DOWNLOAD_BLOB?Var_DocumentID=5059

³ J. S. Demir, 2003, *op. cit.*, 1.

⁴ A. O. Richard, *International Trafficking in Women to the United States: A Contemporary Manifestation of Slavery and Organized Crime*, Center for the Study of Intelligence, 1999, 1.

dívky. To souvisí s tím, že chudoba dnes výrazně zasahuje především je⁵. Je téměř nemožné přesně určit, kolik osob je dnes ve světě obchodováno, a to jak vnitrostátně, tak přes hranice. Každým rokem se jedná o tisíce lidí a jejich počet neustále vzrůstá. Americké ministerstvo zahraničí odhaduje, že v roce 2005 bylo celosvětově obchodováno 800 000 lidí mezistátně a „miliony dalších“ uvnitř jednotlivých států⁶. Mezinárodní organizace práce udává počet až 2,5 milionu obětí obchodu s lidmi v roce 2005⁷ a UNICEF odhaduje obchodování s dětmi každoročně na 1 200 000⁸.

Obchodování s lidmi je třeba vnímat jako souhrn zločinů a kriminální proces, nikoliv jen jako jednotlivou událost⁹. Překupníci zneužívají především špatnou socio-ekonomickou situaci a nevědomost svých obětí. Vyhlednuté oběti překupníci obvykle koupí od příbuzných či zaměstnavatelů, unesou je, nebo podvedou slibem zaměstnání a lepší budoucnosti. Překupníky v této fázi mohou být i příbuzní, přátelé, či pracovní agentury. K tomu výrazně přispívá chudoba, nezaměstnanost a nerovnost, zranitelnost žen a dětí, ale také ozbrojené konflikty, přírodní katastrofy, nedostatek přístupu ke vzdělání a k informacím a v neposlední řadě falešná očekávání¹⁰. Obchodováním s lidmi jsou bez výjimky postiženy všechny státy světa, buď jako státy původu obětí nebo státy tranzitní či cílové, velmi často však státy působí zároveň jako všechny tyto typy.

Obchodování (trafficking) nebo pašování lidí (smuggling)

Obchodování a pašování spolu do velké míry souvisejí, jedno často přechází v druhé a mnohdy mezi nimi nelze určit přesnou hranici. Lze však najít jistá kritéria, která je odlišují. Pašování je pouhý přesun lidí přes státní hranice, který je prováděn za peníze. Pro přesnější vymezení existují mezi pašováním a obchodováním lidí čtyři zásadní rozdíly. Za prvé, obchodování obsahuje prvky nátlaku, zatímco pašování nikoli. Za druhé, obchodování vyžaduje následné vykořisťování, přičemž pašeráckova úloha končí tam, kde osoby dosáhnou místa určení. Za další, obchodování oproti pašování nevyžaduje překročení hranic. A za čtvrté, v případě obchodování může být vstup na území cizího státu jak legální tak ilegální, zatímco vstup do země v rámci pašování je vždy nelegální¹¹.

Přes tyto rozdílnosti však nelze vždy jednoznačně určit, zda se jedná o obchodování či pašování. Jednotlivé případy se často překrývají a výše uvedené rozlišení pak je víceméně teoretické. Velmi často se také pašování změní v zemi určení v obchodování. V rozlišování těchto fenoménů hrají velmi důležitou roli *Protokoly k Úmluvě OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu*. Obchod s lidmi je definován v *Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi*, zatímco pašování lidí definuje *Protokol proti pašování přistěhovalců po*

⁵ J. S. Demir, 2003, *op. cit.*, 1.

⁶ Viz: <http://www.state.gov/secretary/rm/2005/47193.htm>

⁷ Viz ILO forced labour report, 2005, dostupné na: <http://www.un.org/News/Press/docs/2005/sag360.doc.htm>

⁸ Viz: http://www.unicefusa.org/site/c.duLRI8O0H/b.269279/k.B9A1/Child_Trafficking_Advocate_Take_Action_US_Fund_for_UNICEF.htm

⁹ International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy, *Human Trafficking - Reference Guide for Canadian Law Enforcement*, UCFV 2005, 7. Dostupné na: http://www.icclr.law.ubc.ca/Publications/Reports/human_trafficking_2005.pdf

¹⁰ The Global Problem of Trafficking in Persons: Breaking the Vicious Cycle on Trafficking of Women and Children in the International Sex Trade, Before the House Comm. on Int'l Relations, 106th Cong. 2, 1999 (testimony of Harold Hogju Koh, Assistant Secretary of State)

¹¹ T. Obokata, *Trafficking of Human Beings as a Crime Against Humanity: Some Implications for the International Legal System*, *International & Comparative Law Quarterly*, 2005, 446.

zemi, po moři a letecky.

Strategie boje proti obchodu s lidmi

1. Represivní přístup

Existují tři hlavní způsoby, jak se s obchodováním s lidmi vypořádat. Nejrozšířenější a nejvyužívanější je represe potírající jevy na obchodování navázané, tj. organizovaný zločin a nelegální migraci a v určitých případech i prostituci¹².

Do obchodování s lidmi je zapojena řada aktérů, mimo jiné překupníci, oběti a jejich uživatelé. Pouhá kriminalizace překupníků se týká pouze jedné ze zúčastněných skupin, proto je třeba použít i další způsoby potírání obchodu s lidmi.

2. Ochrana obětí

Druhým podstatným nástrojem k potírání obchodu s lidmi je poskytování dostatečné následné ochrany obětem obchodu s lidmi. Mezi kriminalizací překupníků a ochranou jejich obětí existuje přímá spojitost. Ohlas trestního práva by byl efektivnější, kdyby obsahovalo ustanovení zaměřená více na svědky a na oběti obchodování s lidmi. Oběti často nebyvají ochotné vystupovat jako svědci a vypovídat proti svým vykořisťovatelům, pokud ony ani jejich rodiny nejsou pod dostatečnou ochranou. Z toho vyplývá, že nízká míra ochrany obětí vede k nízké míře potrestání viníků.

Ochrana obětí by také neměla být podmíněna ochotou oběti spolupracovat. Spolupráce obětí a dalších svědků bývá velice obtížná, protože často nedůvěřují policii. Celá záležitost se ještě více komplikuje, když jsou policejní úředníci zkorumpovaní anebo do obchodu s lidmi přímo zapleteni. Rovněž je třeba se více věnovat i následnému zařazení obchodovaných osob do běžného života – ať už v zemi cílové, nebo v zemi původu.

Stejně tak je důležité, aby oběti obchodu s lidmi nebyly stíhány. Zní to sice jako samozřejmost, ale právní řády mnoha států hleděly dlouhou dobu na oběti obchodování s lidmi jako na delikventy. Ještě i dnes jsou oběti nelidského obchodu perzekuovány pro nelegální překročení státní hranice, nelegální pobyt nebo práci. Orgány státu, místo aby potíraly organizované zločinné skupiny, které lidi obchodují a kořistí z jejich nucené práce, mají mnohdy pocit, že vyhoštěním obchodovaných osob bylo spravedlnosti učiněno zadost. Pokud například odhalí obchodované dívky ze třetích zemí v nevěstinci, vyhostí je jako nelegálně pobývajících cizince, místo aby jim poskytly náležitou ochranu, psychologickou a právní pomoc. Takový přístup států pak značně usnadňuje šíření těchto zločinů.

3. Prevence

Poslední podstatnou strategií je prevence vedoucí k odstranění příčin obchodování s lidmi, jejímž cílem je poskytnout osobám či skupinám náchylným k tomu stát se jeho oběťmi takové nástroje,

---

¹² Represivní strategii představují především mezinárodní a regionální instrumenty, blíže rozebrané příspěvku, který se týká právních instrumentů boje proti obchodu s lidmi (*Obchodování s lidmi z pohledu mezinárodního a evropského práva a jeho implementace do českého právního řádu*).

kteřé povedou ke zlepšení životních a pracovních podmínek a k posilování práv a zvyšování kontroly nad vlastním životem¹³.

Příčiny obchodování s lidmi z hlediska obětí (push factors)

Prapříčiny vzniku obchodu s lidmi jsou především chudoba, nedostatek přístupu ke vzdělání a informacím, vysoká míra nezaměstnanosti, nerovnost či hospodářská nestabilita. Především v zemích vysílajících je třeba zvýšit povědomí o tomto nebezpečí a poskytnout potencionálním obětem více informací.

Lidé by měli především vědět víc o tom, jak překupníci své oběti získávají. Tomu mohou napomoci informační a vzdělávací programy zaměřené zejména na zranitelné skupiny obyvatelstva¹⁴. Další možností je vyškolení zranitelných osob pro zaměstnání dostupná v jejich regionu či programy poskytování tzv. mikropůjček¹⁵. Potenciální oběti by byly vůči tlaku překupníků odolnější, kdyby měly dostatek finančních zdrojů, možnost zaměstnání a žily by v politicky stabilnějších společnostech.

Je samozřejmé, že těchto cílů nelze dosáhnout okamžitě, avšak vlády jednotlivých států, z nichž oběti pocházejí, by měly co nejdříve přijmout a implementovat normy bojující proti příčinám obchodu s lidmi. Pro rozvojové země je často velmi obtížné se o tyto změny snažit. Mnohdy navíc mají samy z obchodu s lidmi prospěch a tak ani snaha o zlepšení situace nebývá upřímná. V tomto případě je však na celém mezinárodním společenství, především na mezinárodních organizacích, aby na dané země vyvíjely přiměřený nátlak. V některých případech je však dobrá vůle států přibržděna nedostatkem finančních a jiných zdrojů. V takovém případě by pak mělo tyto zdroje poskytnout mezinárodní společenství a vyspělé země. Pokud rozvinuté země pomohou zlepšit situaci v zemích rozvojových, řeší tím zároveň i svou vlastní situaci v oblasti přílivu migrujících pracovníků a také například obchodovaných osob.

Příčiny obchodu s lidmi v cílových místech/zemích (pull factors)

Téměř všechny případy obchodování s lidmi jsou poháněny poptávkou¹⁶. Není však jednoznačné, zda by uživatelé služeb vykořisťovaných osob měli být kriminalizováni. Je ovšem zřejmé, že v mnoha případech by potlačení poptávky snížilo i počet obchodovaných osob.

Jednou z možností, jak bojovat proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování, může podle některých být i legalizace či dekriminalizace prostituce. Toho také již využily mnohé evropské státy (například Nizozemí či Německo)¹⁷. Za pomoci legalizace má být podle zastánců tohoto řešení možné tuto činnost dostat víc pod kontrolu. Ovšem mnozí autoři jsou opačného

¹³ Evropská komise: Generální ředitelství pro justici, svobodu a bezpečnost, *Zpráva expertní skupiny o obchodování s lidmi*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, 89.

¹⁴ L. Pomodoro, 2001, *op. cit.*, 241.

¹⁵ OHCHR 2001, *op. cit.*, 250.

¹⁶ OHCHR, *Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking*, 2002, 9.

¹⁷ Existuje i dosud neschválený český návrh zákona na legalizaci prostituce.

názoru a tuto teorii vyvracejí¹⁸. Legalizace prostituce totiž podporuje nelegální a dětskou prostituci, zvyšuje poptávku a podporuje obchodování s lidmi. Raymond¹⁹ ukazuje na příkladu Austrálie, jak legalizace prostituce v jednom z australských států naopak zvýšila příliv obchodovaných osob z asijských zemí. Tvrdí, že legalizace či dekriminlizace prostituce nejenže zvyšuje objem obchodu s lidmi a prostituce samotné, ale zvyšuje také poptávku po daných službách.

Alternativní způsob, jak snížit počet obchodovaných osob za účelem sexuálního vykořisťování, představuje příklad Švédska. Tato skandinávská země nedávno výrazně uspěla, když se zaměřila na předcházení poptávky po sexuálních službách, a to vyšší penalizací uživatelů. Pracovníci sexuálního průmyslu (a zároveň také často oběti obchodu s lidmi) zde přestali být rovněž kriminalizováni a získali právo na podporu při úniku z prostituce. To bylo ve spojení s hrozbou pro uživatele sexuálních služeb v podobě pokuty nebo vězení až do výše šesti měsíců opravdu účinné. V letech 2003 a 2004 se do Švédska v rámci obchodu s lidmi dostalo výrazně méně žen než do Finska a Norska²⁰.

Přísný postih uživatelů služeb obchodovaných osob se zdá tedy vhodným nástrojem ke snížení přílivu obětí obchodu s lidmi. Na druhé straně je však otázkou, zda je takové radikální potlačení poptávky stejně tak možné nebo přijatelné v případě jiných služeb, při nichž se uplatňuje vykořisťování, jako jsou případy domácích pracovníků. V tomto případě by totiž došlo k zásahu do práva na soukromí.

Výzkum IOMu²¹ potvrzuje, že v případě zaměstnávání pracovníků v domácnosti je jejich zaměstnavatelé vnímají spíše jako předmět než jako subjekt smlouvy. Navíc je soukromá sféra domova vnímána jako naprosto odloučená od vnějšího světa a jeho vlivů. To znamená, že jakmile pracovník vstoupil do domu, dobrovolně či nikoliv, zaměstnavatel má nad ním určitá práva. Společným rysem v případě domácích pracovníků i pracovníků sexuálního průmyslu je často nelegální povaha obou sektorů. V obou případech je nedostatečná právní regulace jedním z hlavních faktorů, které vytvářejí prostředí, v němž je možné využívat nucenou práci osob. Domácí práci je však podle některých autorů možné a také nutné regulovat, stejně jako jakýkoli jiný ekonomický sektor²².

Domov je dnes stále pojímán především jako úkryt před formálními pravidly profesionálních tržních vztahů a útočiště před zásahy státu²³. Není totiž vůbec snadné vyvážit regulaci domácí práce a právo na soukromí každého jednotlivce.

Vedle regulace jednotlivých sektorů, kde se obchod s lidmi nejvíce vyskytuje, jsou důležité také informační kampaně, posílení místních společenství a trvalá podpora výcviku státních úředníků²⁴.

¹⁸ Např.: J. G. Raymond, *Ten reasons for not legalizing prostitution and a legal response to the demand for prostitution*, Journal of Trauma Practice 2003.

¹⁹ J. G. Raymond, 2003, *op.cit.*

²⁰ G. Ekberg, *The Swedish Law that prohibits the purchase of sexual services*, Violence Against Women 2004

²¹ IOM, *Is Trafficking in Human Beings Demand Driven? A Multi-Country Pilot Study*, 2003

²² Lim, 1998, citováno v IOM, 2003, *op. cit.*

²³ IOM, 2003, *op. cit.*

²⁴ UNICEF, 2003, *op. cit.*, 34.

Výzkum²⁵ prokázal, že ne všichni uživatelé práce obchodovaných osob (například zákazníci obchodovaných dívek – prostitutek) si jsou fenoménu obchodu s lidmi vědomi, a proto by vlády měly více informovat i je.

Obchodování s lidmi se dnes věnuje stále větší pozornost. Na úrovni mezinárodní, regionální i národní vznikají úmluvy, akční plány i orgány zabývající se danou problematikou. Tento fenomén však není izolovanou záležitostí – obchod s lidmi by měl být vnímán ve svém celistvém kontextu a v boji proti němu je nutno vzít v potaz všechny jeho aspekty.

Článek vznikl v rámci projektu "Zvyšování povědomí o rozvojové problematice v regionech" za podpory Evropské komise.

Karolína Linhartová absolvovala Právnickou fakultu UK. Dlouhodobě se zabývá problematikou lidských práv a obchodování s lidmi z mezinárodněprávního hlediska, její diplomová práce na toto téma vychází mimo jiné z výzkumu obchodu s lidmi v oblasti jihovýchodní Asie. V současné době je doktorandkou na Právnické fakultě UK a pracuje v Multikulturním centru Praha jako koordinátorka projektu „Czech Made?“.

---

²⁵ B. Anderson, J.O. Davidson, *Is Trafficking in Human Beings Demand Driven?*, IOM Migration Research Studies, 2003, 18.